

EMONSKA NAJDBA MAGNENCIJEVIH MULTIPLIH ZLATNIKOV

ALEKSANDER JELOČNIK

Narodni muzej, Ljubljana

Najdba kasnorimskih multiplih zlatnikov, ki je predmet naslednje študije, je bila odkrita v Ljubljani 18. avgusta 1956. Pri izkopu temeljev za stanovanjsko zgradbo v Igriški ulici št. 12 so delali z bagrom in izkop s kamioni odvažali v predmestje.¹ Z izkopanim materialom so zasipali gramozne jame med litostrojskimi bloki št. 19 in 20 v Šiški. Po tretjem dovozu iz Igriške ulice je delavec na vrhu stresenega materiala našel večji zlatnik. Novica o najdbi se je hitro raznesla po gradbišču in začelo se je vneto in uspešno iskanje. Delovodja je o najdbi takoj obvestil Narodni muzej, upravna pisarna pa dalje prisotnega arheologa. Na vprašanje, ali naj delo ustavijo, je ta odgovoril, naj spravijo do ponedeljka, če bi še kaj našli. Bila je namreč sobota. Ker v ponedeljek ni bilo nikogar na gradbišče, je delovodja ponovno urgiral v Narodnem muzeju po svoji ženi, ki pa so jo od tu napotili v Mestni muzej. Naslednji dan je obiskal najdišče ravnatelj Mestnega muzeja v spremstvu arheologa Narodnega muzeja. Delavci so ob tej priložnosti izročili tri zlatnike, ki jih je prevzel Mestni muzej po izplačilu minimalne odškodnine. Enako nagrado, ki je krila tretjino kovinske vrednosti, je izplačal Mestni muzej tudi za preostale tri zlatnike, ki so jih prinesli delavci pokazat v Narodno banko. Tu jih je zadržal direktor trezora Milan Šporn, ki je delavcem zagotovil, da jim bo pristojni muzej izplačal primerno nagrado.² V naslednjih dneh je pripeljal arheolog na gradbišče detektiva. Sledilo je zasliševanje, ki je hkrati z nestimulativno nagrado po delovodjevem mnenju dokončno odvrnilo najditelje od tega, da bi prijavljali nadaljnje primerke.

Medtem je vodstvo Narodnega muzeja odpoklicalo z dopusta vodjo Numizmatičnega kabineta. S prigovarjanjem in izplačilom višje nagrade mu je sicer uspelo pridobiti še en Magnencijev trojni solidus. Drugi, že pripravljeni primerek, pa je delavec ob njegovem prihodu razglasil za zgubljen. Mučno zgubljena je bila tudi vsa situacija in težko je bilo še učinkovito ukrepati. Posegi notranje uprave, ki smo jo prosili za pomoč, so bili neenergični in zato brezuspešni.

¹ Bager je opravil svoje tudi z ostanki antične arhitekture, o kateri, žal, ne moremo povedati nič določnega. Domnevna globina najdišča je približno 1,5 metra pod današnjim nivojem.

² V dani situaciji je direktor Šporn edini smotrno ukrepal in mu gre zato vse naše priznanje in iskrena zahvala.

Material edinstvene najdbe je medtem že krenil na svojo nepovratno pot. Kot kaže, ga je od delavcev za skromne zneske odkupil obrtnik iz bližine, ga za dvojno kupno ceno prodal v Trstu, odkoder se je razkropil dalje po svetu.

V svesti si žalostne okrnjenosti najdbe, ki jo je predstavljalo le sedem rešenih, v Numizmatičnem kabinetu deponiranih primerkov, se je bilo težko odločiti za publikacijo torza, to tem bolj, ker je bilo očitno, da razpolagamo največ s tretjino najdbe. Delovodja gradbišča je namreč ocenil celotno število najdenih zlatnikov na 22. V prepričanju, da se bodo posamezni primerki iz najdbe še javljali, je veljalo nekoliko potrpeti. Medtem pa smo se obračali na vse strani s prošnjo za pomoč pri rekonstrukciji najdbe.³ Prvi odlitek novega Magnencijevega trojnega solida smo prejeli iz Londona, original se je kmalu pojavil v avkciji Basel (kat. št. 2). Iz Pariza smo prejeli fotografije primerka, ki je bil kasneje prodan na avkciji v Luzernu (kat. št. 5). En trojni Magnencijev solidus je našel svojo pot v javno zbirko Rimskega nacionalnega muzeja (kat. št. 13). Drugo gradivo je raztreseno po zasebnih zbirkah. Iz tega vira nam je uspelo rekognoscirati še tri nadaljnje multiple solide, ki izvirajo iz iste najdbe (kat. št. 4, 8, 10). Prvotno število se je tako skoraj podvojilo, vendar nas od zajetja celotne najdbe loči še kakih deset doslej neregistriranih primerkov.

Emonska najdba je po svojem sestavu izredno kompaktna, saj je od ugotovljenih trinajst multiplih zlatnikov kar dvanajst Magnencijevih. Zaklad je očitno ostal v zemlji za časa Magnencija in njegov zakop je posledica ene od številnih usodnih peripetij njegove kratke vladavine. Preden podamo katalog in se lotimo pretresa najdbe po raznih numizmatičnih in historičnih vidikih, bo morda na mestu kratek uvodni oris najvažnejših dogodkov Magnencijeve epohe.⁴ Historične momente, ki neposredno zadevajo razne aspekte najdbe same in v njej vsebovanega materiala, bomo skušali kasneje podrobneje analizirati.

HISTORIČNO OZADJE

18. januarja 350 je skupina zarotnikov, ki jo je vodil *comes rei privatae Marcellinus*, v Autunu (*Augustodunum*) oklicala za cesarja Magnencija, visokega oficirja barbarskega rodu. Splošno osovraženi cesar zahoda Konstans mora bežati, toda oddelek Magnencijeve vojske ga že v Pirenejih dohiti in usmrti. Magnencij sam medtem zasede cesarsko rezidenco Treveri in njegovi stvari se hitro pridružijo Galija, Britanija in Španija. Konec februarja 350 je v njegovih rokah že vsa Italija. Tja se napoti tudi Magnencij in hiti naravnost v Akvilejo, naravno odskočišče za nadaljnji prodor

³ Za dragoceno pomoč pri zbiranju gradiva najdbe dolgujem iskreno zahvalo dr. P. Bruunu iz Rima, dr. H. A. Cahnu iz Bazla, dr. R. A. G. Carsonu iz Londona, prof. J. Lafaurieju iz Pariza, dr. L. Mildenbergu iz Züricha, dr. F. Panvini Rosatiju ter dr. A. in dr. E. Santamaria iz Rima. Za požrtvovalno pomoč pri reševanju najdbe dolgujem posebno zahvalo prof. E. Peganu iz Ljubljane.

⁴ Odličен historičen prikaz Magnencijeve vladavine, ki ga spremlja sodobni znanstveni aparat, osvetljujejo pa tehtni rezultati analiz numizmatičnega gradiva, nudi P. BASTIEN v uvodnem poglavju monografske študije: *Le Monnayage de Magnence 350—353* (1964), 7—25.

v Ilirik in Panonijo. Trenutek je bil ugoden, saj so spopadi s Perzijci povsem vezali roke Konstanciju II., preostalemu legalnemu cesarju. Toda Magnencijevim velikopoteznim načrtom usodno zapre pot nova uzurpacija v Iliriku. 1. marca 350 okliče armada Ilirika za cesarja magistra peditum Vetranija. V upanju na zavezništvo in skupno akcijo proti Konstanciju II. ga Magnencij prizna in tudi sam prosi za njegovo priznanje, hkrati si pa prizadeva izvabiti od Konstancija II. priznanje za svoje soregenstvo na zahodu, a brez uspeha. Že prvi ambasadi, ki jo spomladi 350 pošlje Magnencij v Azijo, Konstancij II. odkloni pogajanja. Toda Magnencija čakajo še nova presenečenja. Resno je ogrožen njegov položaj z novo uzurpacijo, tokrat v samem Rimu, kjer se v začetku junija 350 okliče za cesarja Nepocijan. Magnencij pa položaj obvlada in do konca istega meseca je upor že zatrt. Neposredno zatem si Magnencij pridruži za sovladarja brata Decencija. Novi Cezar naj mu varuje hrbet v Galiji, medtem ko bi sam ukrepal v Iliriku. Prelom s Konstancijem je tako očiten, vendar si jeseni 350 Magnencij z novo ambasado še enkrat skuša pridobiti priznanje avgustovskega naslova, toda tudi tokrat brez uspeha.

Po rešitvi mezopotamskega mesta *Nisibis*, ki so ga Perzijci že tretjič oblegali, je Konstancij II. šele dobil proste roke, da je mogel poseči v urgentne zadeve zahodnega dela imperija. Magnencijeva druga ambasada ga sreča v Herakleji, odkoder počasi napreduje proti zahodu. Ko prispe v Serdiko, mu pride naproti Vetranio ter ga spremlja do Niša, kjer se mu s svojo armado preda 25. decembra 350. Čeprav poveljuje Konstancij II. sedaj združenima armadama, se ne odloči za takojšen pohod proti Magnenciju. Zimski čas, ki preprečuje večje vojne operacije, izkoristi za utrditev svojega položaja v Meziji in Panoniji, hkrati pa organizira svojo združeno vojsko. 15. 3. 351 imenuje za Cezarja svojega nečaka Gala in ga pošlje v Antiohijo. Tako si tudi sam skuša zavarovati hrbet v bližnjem spopadu z Magnencijem. Za ofenzivo se Konstancij odloči poleti 351 in prodira prek Panonije v smeri proti Emoni. Toda pri Trojanah pade njegova izvidniška vojska v zasedo. Konstancij II., ki je, kot kaže, utrpel občuten poraz, se umakne nazaj v Panonijo in se utrdi v Vinkovcih. Magnencij prodira za njim proti Sisku, ki ga zavzame avgusta 351. Odtod krene v obkolilnem manevru proti Sremski Mitrovici, ki jo brez uspeha skuša zavzeti. Obrne se nazaj proti Mursi, jo tudi oblega, a zopet zaman. Mestu prihiti na pomoč Konstancijeva vojska in 28. septembra 351 se na planjavi pri Mursi vzdolž desnega brega Drave vname silovita bitka. Končna zmaga pripade Konstanciju, čeprav je tudi njegova armada utrpela težke izgube. Verjetno prav zaradi tega svoje prednosti ne izkoristi in pusti, da se Magnencij z ostanki svoje vojske umakne v Akvilejo.

Konstancij II. se zadržuje v Panoniji do naslednjega poletja in se za ponovno ofenzivo odloči šele avgusta 352. V naglem pohodu zavzame Hrušico in vdre v Akvilejo, ki jo Magnencij povsem presenečen zapusti. Umakniti se mora dalje v Galijo, vendar je odločen od tam nadaljevati boj za vsako ceno. Konstancij pripravlja v Milanu poslednjo ofenzivo in julija 353 prekorači Alpe. V zadnjem spopadu pri Mons Seleuci je Magnencij dokončno poražen. Umakne se v Lyon, kjer se 10. avgusta 353 sam ubije. Nekaj dni kasneje si vzame življenje tudi Decencij.

KATALOG

V katalogu so opisani posamezni primerki najdbe v kronološkem zaporedju. Opisu sledijo podatki o teži, položaju pečatov in provenienci ter citati literature.⁵

CONSTANS⁶

Kovnica Thessalonica.

Emisija za decenalijske 342/343.

1. D N CONSTANS MAX AVGVSTVS Frontalno doprsje v oklepu s paludamentom, katerega konec je položen prek leve roke. Prek desne rame je položen balteus, spet z rozetno fibulo. Z manjšo fibulo so speta oblačila na prsih. Levica drži globus, desnica je dvignjena v pozdrav. Glava z rozetnim diademom je obrnjena levo.

VICTORIAE DD NN AVGG Dve krilati Viktoriji stojita druga proti drugi in držita z rokami venec, ki nosi napis:

VOTIS

X

MVLTIS

XX

V odrezu: TES

Trojni solidus, 13.44 g, †; Ljubljana, T. 1: 1.
Gnecchi —, Cohen —.

MAGNENTIUS

Kovnica Akvileja

Povsod je v odrezu revera priznak: SMAQ

⁵ P. BASTIEN, *Le Monnayage de Magnence* (1964).

F. GNECCHI, *I Medaglioni Romani I* (1912)

H. COHEN, *Description historique des Monnaies frappées sous l'Empire Romain VIII* (1892).

⁶ Le nekaj mesecev po odkritju obravnavane najdbe je pridobil beograjski Narodni muzej dvojni Gallusov solidus, ki pa ga žal ne moremo z zanesljivostjo vključiti v inventar najdbe. Za pripadnost k najdbi sicer govori datum nabave ter dalje okoliščina, da je bil zlatnik odkupljen od slovenskega delavca, kot nam je svoj čas izjavil pokojni dr. Marić. Gallusov dvojni solidus je bil kovan po 15. marcu 351 in bi bil med najmlajšimi v najdbi, kar bi nekoliko presenečalo glede na daljno antiohijsko kovnico, odkoder izvira. Sočasna emonska najdba bakrenih novcev (glej spodaj str. 216 in op. 80) sicer tudi vsebuje eno Gallusovo majorino, a ta je bila kovana v kovnici Siscia (LRBC 1189). Beograjski dvojni Gallusov solidus kaže na averu cesarjevo gologlavo doprsje v oklepu in paludamentu levo z legendo: D N COSTANTI VS NOB CAES, na reveru pa sedeči figuri Rome in Konstantinopolisa (tip Cohen 31) z legendo: GLORIA R OMANORVM. V odrezu SMANT; teža 8,97 g. Objavlja ga R. Marić, *Iz numizmatičke zbirke Narodnog muzeja. Zbornik Narodnog muzeja 2*, (1958-59) (1959) 195, 196; t. 9.

Prva emisija, marec 350

2. IMP CAES MAG NENTIVS AVG Gologlavo doprsje v oklepu in paludamentu desno.
 LIBERATOR (REI (PVBLICAE Magnencij z nimbom in v plapolajočem plašču jaše desno paradno opravljenega žrebca. Naproti mu prihaja ženska z zidčasto krono na glavi — personifikacija Akvileje —, v poklonu nagnjena naprej. V levici drži rog obilja, z obema rokama pa konec ogrinjala, ki se je ob naglem približanju dvignilo.
 Trojni solidus, 13.46 g, †; Avkcija Basel XIX (1959)
 št. 270. T. 1: 2.
 Bastien 302, Gnecci 1, Cohen 26
3. Aver je pečatno enak s prejšnjim.
 Rever: isti tip in legenda. Pečat je nov, cesar jaše kobilo, velum Akvileje se dviga nad rog obilja. Figure so manjše.
 Trojni solidus, 13.45 g, †; Ljubljana; T. 1: 3.
4. Aver in rever sta pečatno enaka s prejšnjim.
 Trojni solidus. Privatna zbirka
5. Aver je pečatno enak s prejšnjim.
 Rever: isti tip in legenda, pečat je nov. Cesar jaše žrebca.
 Trojni solidus, 13.52 g, †; Avkcija Leu-Hess, Luzern
 (23. 3. 1961) št. 434.
 (Sammlung E S R) T. 1: 4.
6. Aver: isti tip in legenda, pečat je nov.
 Rever je pečatno enak s prejšnjim.
 Trojni solidus, 13.35 g, †; Ljubljana; T. 2: 1.
7. Aver in rever sta pečatno enaka s prejšnjim.
 Trojni solidus, 13.45 g, †; Ljubljana
8. Aver in rever sta pečatno enaka s prejšnjim.
 Trojni solidus, 13,35 g; Privatna zbirka
9. IMP CAES MAG NENTIVS AVG Gologlavo doprsje cesarja v oklepu in paludamentu desno.
 VIRTVS AVGVS TI NOSTRI Magnencij stopa v vojaški opravi s šlemom desno, glavo obrača nazaj. Z levico drži ščit in navzdol obrnjeno kopje, z desnico vleče za lase bradatega ujetnika, ki ima zvezani roki.
 Dvojni solidus, 9.06 g, †; Ljubljana; T. 2: 2.
 Bastien 303, Gnecci —, Cohen —.

Druga emisija, začetek 351

10. D N MAG MAGNE NTIVS P F AVG Gologlavo doprsje v konzulskem oblačilu desno.
LIBERATOR † REI † PVBLICAE Tip kot pri prejšnjih trojnih solidih. Cesar jaše žrebca. Figure so manjše.
Trojni solidus, 13,43 g, ↗; Privatna zbirka; T. 2: 3.
Bastien —, Gnecci —, Cohen —.
11. D N MAGNEN TIVS P F AVG Gologlavo doprsje v konzulskem oblačilu desno.
VIRTVS AVGVVS TI NOSTRI Magnencij vleče ujetnika kot pri dvojnim solidu št. 9.
Dvojni solidus, 9,13 g, ↓; Ljubljana; T. 2: 4.
Bastien 340, Gnecci 4, Cohen 78.

Tretja emisija, začetek 352

12. D N MAG MAGNEN TIVS P F AVG Gologlavo doprsje v oklepu in paludamentu desno.
LIBERATOR † REI † PVBLICAE Tip kot pri drugih trojnih solidih. Cesar jaše žrebca. Velum Akvileje se visoko dviga.
Trojni solidus, 13,67 g, ↖; Ljubljana; T. 2: 5.
Bastien 339, Gnecci —, Cohen —.
13. Aver in rever pečatno enaka s prejšnjim.
Trojni solidus, 13,53 g, ↖; Museo Nazionale Romano

KRONOLOGIJA EMISIJ

Kot je izpričana Magnencijeva navzočnost v mestu Treveri neposredno po uzurpaciji z emisijo multiplih zlatnikov,⁷ tako kaže na njegov osebni prihod v Akvilejo tudi serija multiplih solidov. Že konec februarja 350, takoj po okupaciji Italije,⁸ kuje Akvileja za Magnencija solide z značilnim doprsjem brez diadema na averu⁹ in legendo revera *Restitutor Libertatis*.¹⁰ Da gredo na sam začetek Magnencijevega kovanja v Akvileji, izpričuje

⁷ Doslej poznamo po en primerek poldruega solida ter solida in 1/4. P. BASTIEN, *op. cit.* 11 (op. 36), 45, 46; kat. št. 1, 2.

⁸ A. PIGANIOL, *L'Empire chrétien* (1947) 85.

⁹ Z doprsjem brez diadema Magnencij zavestno razglša svojo pripravljenost, da prejme diadem iz rok Konstancija II. To je le ena od mnogih manifestacij Magnencijeve diplomatske taktike, ki jih je moč razbrati iz njegovega kovanja. Čeprav mu namera ni uspela, vztraja vseskozi na doprsju brez diadema, in to v vseh kovnicah. Izjema so le začetne emisije v kovnicah Lugdunum in Arelate, kjer gre uvedba portreta z diademom očitno na račun lokalnih pobud. Prim. P. BASTIEN, *op. cit.* 40.

¹⁰ P. BASTIEN, *op. cit.* 48.

mladostni, individualno neopredeljivi portret, delo graverja, ki je bil vaju rezati Konstansove portrete. Dalje izjemna, dolga titulatura *Fl Magnentius Tr P F Aug*, ki je poslej ne srečujemo več.¹¹ Neposredno sledi emisija multiplih zlatnikov, ki že oznanja Magnencijev prihod v mesto (kat. št. 2—9). Iz te emisije prinaša najdba sedem trojnih solidov z impozantno *adventus* sceno, ki jo obdaja značilna legenda *LIBERATOR REI PVBLICAE*, ter dalje enega dvojnega, ki s podobo in legendo revera proslavlja cesarjevo *Virtus*. Do emonske najdbe je bil poznan en sam trojni solidus te emisije, svoj čas v Parizu (T. 3: 5), ki pa je izginil z nesrečno krajo l. 1831. Edini dvojni solidus, ki ga prinaša najdba (kat. št. 9), je bil doslej nepoznan. Multipli zlatniki prve emisije navajajo na averu titulaturu *IMP CAES MAGNENTIVS AVG*.¹² Ista titulatura obdaja tudi portrete na sočasnih solidih z legendo revera *Victoria Aug Lib Romanor*.

Obema emisijama zlata šele slede majorine, ki jih kuje Magnencij v svojem ter diplomatsko taktično tudi v Konstancijevem imenu. Že prve Magnencijeve majorine iz akvilejske kovnice kažejo novo titulaturu *D N MAGNENTIVS P F AVG*, ki ostane poslej pravilo. Vzporedno kovanje za Magnencija in Konstancija srečujemo le še v kovnicah Rim in Arelate do Nepocijanove uzurpacije. Ko si po zatrtju uzurpacije Magnencij pridruži za sovladarja brata Decencija meseca julija 350,¹³ je prelom s Konstancijem videti dokončen in emisije majorin v njegovem imenu prenehajo v vseh treh omenjenih kovnicah. Kljub temu kuje Magnencij v Rimu vzporedno za Decencija le krajši čas, nakar kovnica miruje do konca leta 350. Zelo prepričljiva se nam zdi teorija dr. Bastiena, da kovnici Rim in Akvileja počivata v drugi polovici leta 350.¹⁴ Obe namreč ležita najbliže domenam Konstancija II., vrh tega pa njuna neaktivnost časovno sovпада z Magnencijevim prizadevanjem, da se pogodi s Konstancijem.

Z začetkom leta 351, ko nastopi Magnencij na zahodu svoj konzulat,¹⁵ Akvileja zopet povzame obilno kovanje v vseh treh kovinah. Medtem ko so bakreni novci kovani sedaj vzporedno za Magnencija in Decencija, je kovanje v plemenitih kovinah, kot kaže, pridržano izključno Magnenciju.¹⁶ Na sam začetek leta gredo kovi, ki izrečno proslavljajo Magnencijev konzulat. Tako trojni kot dvojni solidus iz najdbe (kat št. 10, 11) namreč prikazujeta na averu Magnencijevo doprsje v konzulskem oblačilu — *trabea*. Do odkritja emonske najdbe je bil iz konzularne serije multiplih zlatnikov znan en sam primerek dvojnega solida iz zbirke Gnechchi, sedaj v Museo

¹¹ P. BASTIEN, *op. cit.* 37.

¹² O. ULRICH-BANSA, *Note sulla zecca di Aquileia romana — I multipli del soldo d'oro* (1936) 51, 52. Titulatura ter tip in legenda revera govore avtorju za kovanje ob prvem Magnencijevem prihodu v Akvilejo.

¹³ P. BASTIEN, *Les émissions de Népotien à Rome et la date d'élévation de Décence au Césarate*, Congresso internazionale di numismatica, *Atti* (1965) 401 sl. in P. BASTIEN, *op. cit.* 15.

¹⁴ P. BASTIEN, *Le Monnayage de Magnence* (1964) 16.

¹⁵ Skupno z Gaisom, *Magnentio et Gaisone conss*; MOMMSEN, *Chronica minora* I, 69. A. DEGRASSI, *I fasti consolari* (1952) 81.

¹⁶ Decencijeva neudeležba pri kovanju zlata in srebra v Akvileji razodeva novo Magnencijevo taktično potezo. Poravnava s Konstancijem je sicer dejansko iluzorna, vendar se Magnencij izogiba vsemu, kar bi utegnilo izzivati nevarnega nasprotnika. Prim. P. BASTIEN, *op. cit.* 153.

Nazionale Romano.¹⁷ Tako dvojni kot trojni solidus ponavljata legende in tipe reverov prve emisije multiplih zlatnikov. Na averu dvojnega solida srečujemo za to razdobje običajno titulature D N MAGNENTIVS P F AVG, trojni solidus pa vključuje v titulature še drugo ime Magnus: D N MAGNENTIVS P F AVG. Ime Magnus¹⁸ navajajo le še polmajorine s titulature MAGNENTIVS AVG¹⁹ in so hkrati edini doslej znani nominal, ki poleg obeh multiplih zlatnikov direktno kaže na Magnencijev konzulat. Na reveru polmajorin je namreč prikazan Magnencij na kurulskem sedežu, oblečen v konzulsko oblačilo in z žezlom v roki.

Če je že z imenovanjem Decencija za Cezarja zazijal med Magnencijem in Konstancijem nepremostljiv prepad, se je z Magnencijevim konzulatom le še poglobil. Konstancij že doslej ni kazal nobene volje do popuščanja. Ko se je Vetrario predal in so se armade Ilirika priključile silam Konstancija II. konec l. 350, pa je postala vsaka misel na koncesije uzurpatorju iluzorna. Magnenciju ne preostane drugo, kot da se z vsemi razpoložljivimi sredstvi pripravlja na bližajoči se spopad. V neposredno zvezo s temi pripravami gre sočasno obilno kovanje v Akvileji, kovnici, ki je najbližja torišču bodočih vojnih operacij.

Kot zadnjo obsežno fazo akvilejskega kovanja postavlja dr. Bastien razdobje od začetka 351 pa do avgusta 352.²⁰ V tem razdobju kuje Akvileja za Magnencija številne emisije majorin, najmanj šest emisij srebrnikov ter tri emisije solidov. Dalje še celo vrsto multiplih zlatnikov, ki jo postavlja dr. Bastien na čelo skupine in vključuje vanjo tudi dvojni solidus s konzularnim doprsjem.²¹ Po našem mnenju je treba v omenjeni fazi akvilejskega kovanja ločiti dve emisiji multiplih zlatnikov. Iz prve poznamo doslej zgoraj obravnavana trojni in dvojni solidus, kovana na začetku l. 351 ob nastopu Magnencijevega konzulata. Na čelo druge serije, ki je bila po našem mnenju kovana kasneje, in to verjetno šele na začetku naslednjega leta,²² gre poslednji trojni solidus (kat. št. 12, 13). Tipološko ponavlja *adventus* sceno z legendo *Liberator rei publicae* iz predhodnih emisij. Titulatura, ki vključuje ime Magnus, je prevzeta iz konzularne emisije. Doprsje s paludamentom in oklepom, ki ga tu srečujemo, pa ga uvršča v posebno, kasneje kovano serijo, iz katere doslej že poznamo multipla zlatnika poldrugi solidus²³ in

¹⁷ O. ULRICH-BANSA, *op. cit.* 53; glej spodaj T. 3: 4.

¹⁸ Srečujemo ga izjemoma samo na nekaterih kovih akvilejske kovnice, pogosteje na napisih (CIL II s, 6225; CIL VIII-s 3, 22284; CIL XIII-2, 9135).

¹⁹ P. BASTIEN, *op. cit.*, kat. št. 253—358.

²⁰ P. BASTIEN, *op. cit.* 57. Kovanju te faze sledi v Akvileji le še efemerna emisija majorin s kristogramom, kovana tik pred okupacijo mesta po četah Konstancija II. P. BASTIEN, *op. cit.* 67, 68; A. JELOČNIK, *Quelques remarques sur les émissions de maiorinae frappées par Magnence à Aquilée, RN* (1967) 251.

²¹ P. BASTIEN, *op. cit.* 196. Avtor je sicer imel na voljo ves material najdbe, deponiran v Narodnem muzeju, a trojnega solida s konzularnim doprsjem, katerega fotografijo smo prejeli nedavno, žal ni mogel upoštevati.

²² Tretja akvilejska emisija Magnencijevih multiplih solidov bi bila tako vzporedna z emisijo multiplih zlatnikov, ki je bila kovana v kovnici Treveri ob nastopu Decencijevega konzulata na začetku l. 352 (P. BASTIEN, *op. cit.*, kat. št. 59—63).

²³ P. BASTIEN, *op. cit.* 196, kat. št. 341.

1

2

3

4

1

2

3

4

5

1

2

3

4

5

6

solidus in 1/4.²⁴ Oba navajata titulature *D N Magnentius P F Aug*, vse tri pa povezuje enako doprsje s paludamentom in oklepom.²⁵

Zlati multiplum Konstansa iz kovnice Thessalonica je časovno fiksiran z navedbo *vota* v vencu revera: VOT X MVLX XX. Kot najmlajši Konstantinov sin, rojen l. 323, je bil Konstans imenovan za Cezarja 25. decembra 333.²⁶ Ker je VOT X očitno treba tolmačiti kot *vota soluta decennalia*, je s tem dan tudi čas kovanja našega multiplega zlatnika, in sicer konec l. 342, ko Konstans vstopa v deseto leto vladanja.²⁷ Z enako legendo revera VICTORIAE DD NN AVGG ter *vota* napisom v vencu, ki ga držita dve Viktoriji, VOT X MVLX XX, poznamo vrsto solidov iz Konstansovih kovnic Treveri, Akvileja, Siscia in Thessalonica.²⁸ Multipli solidi, kovani za Konstansa ob isti priložnosti s pretežno enakim tipom in enako legendo revera, so tile:

TREVERI	1 in 1/4 1 in 1/4	Gnecchi 17 19	Cohen 170 —	bivši Pariz Pariz (Beistegui ²⁹)
AQUILEIA	2 1 in 1/2 1 in 1/4	Gnecchi 14 18 15	Cohen 169 — 167	Milano Dunaj Pariz
SISCIA	2 1 in 1/2	Gnecchi 13 16	Cohen — 168	Dunaj London; Zb. Trau
THESSALONICA	3 3	Gnecchi — 1	Cohen — 23	Najdba Ljubljana bivši Pariz ³⁰

To bi bil inventar doslej znanih Konstansovih multiplih zlatnikov, kovanih za njegove decenalije. Pred seboj imamo nedvomno zelo skromen izrez dejanskega kovanja za to slavje. Dva različna tipa istega nominala, ki ju sedaj poznamo iz kovnice Thessalonica, kažeta na zelo močno produkcijo multiplih zlatnikov v vseh omenjenih kovnicah.

²⁴ P. BASTIEN, *ibid.*, št. 342. Edini primerek, ki ga hrani dunajski kabinet, je bil najden l. 1871 na Rožniku pri Ljubljani; F. KENNER, *Varia aus der Sammlung des Fürsten Windischgrätz*, N Z (1882) 3.

²⁵ O. ULRICH-BANSA, *op. cit.* 54, združuje dvojni konzularni solidus z obeh preostalima multiplima zlatnikoma, poldrugim solidom ter solidom in 1/4 v eno samo emisijo, ki jo okvirno datira v leto 351. Stilistične afinite, ki jih opaža pri vseh treh, seveda še ne govorijo zgoraj izraženemu postulatu dveh emisij. P. BASTIEN, *op. cit.* 82, izraža mnenje, da je treba pripisati roki istega graverja portreta za dvojni konzularni solidus, za poldrugi solidus, solidus in 1/4 ter solidus kat. št. 344. Mnenja smo, da je le portret poldrugega solida rezan v naslonitvi na dvojni konzularni solidus, toda izvedba je občutno šibkejša. Ali gre tu za istega graverja ali le učenca, ki ga posnema, je težko odločiti. Portret za solidus in 1/4 je rezal nov graver, prav tako za solidus kat. št. 344.

²⁶ MOMMSEN, *Chron. min.* I, 234.

²⁷ M. THIRION, *Les vota impériaux sur les monnaies entre 337 et 364*, S N R (1965) 5, 6.

²⁸ M. THIRION, *op. cit.* 10.

²⁹ Viktorija piše na ščit *vota*, legenda je ista.

³⁰ Dva krilata genija držita ščit z enakim *vota* napisom, legenda se glasi: *Felicia decennalia*. Glej spodaj T. 3: 3.

TIPOLOGIJA REVEROV

Na Magnencijevih trojnih solidih iz akvilejske kovnice srečujemo v vseh treh emisijah isto *adventus* sceno, ki jo obdaja stalna legenda LIBERATOR REI PVBLICAE. Že na prvih akvilejskih solidih se Magnencij razglaša za obnovitelja svobode — *Restitutor Libertatis*.³¹ Sedaj prihaja v mesto sam kot osvoboditelj države.³² Na isto temo svobode, ki je propagandno geslo uzurpatorjev vseh časov, so ubrane tudi legende solidov, ki obetajo rimskemu svetu svobodo kot rezultat Magnencijeve zmage: *Victoria Aug(usti) Lib(ertas) Romanor(um)*. Medtem ko se legenda reverov trojnih solidov nanaša nedvomno na rimski imperij kot celoto, ki ga Magnencij postopoma osvobaja — ta splošni ton dopušča po našem mnenju uporabo istega revera tudi pri kasnejših priložnostih — je tip sam časovno fiksiran z le eno izmed etap na njegovem zmagovitem pohodu, s prihodom v Akvilejo. Žensko figuro z zidčasto krono na glavi in rogom obilja v roki, ki v poklonu prihaja osvoboditelju naproti, je mogoče tolmačiti le kot personifikacijo mesta Akvileje.³³

Tudi tip revera dvojnih solidov, ki jih doslej poznamo le iz obeh prvih emisij, je obakrat isti. Vsa pozornost je tudi tu osredotočena na cesarjevo osebo, ki se sedaj javlja v strogo vojnem aspektu. Legenda *Virtus Augusti nostri* hvali njegove vojaške vrline, ponazoruje jih pa podoba cesarja, ki v bojni opravi vleče za lase barbarskega ujetnika.³⁴ Podobne tipe pogosto srečujemo v kovanju Konstantina in njegovih sinov.³⁵ Najbližjo analogijo pa najdemo na multiplernem Konstansovem zlatniku iz same akvilejske kovnice.³⁶ Tip revera je domala identičen, prav tako legenda, ki se tu glasi: *Victoria Augusti nostri*. Tudi za tip Magnencijevega poldruega solida iz tretje akvilejske emisije najdemo neposreden vzor v Konstansovem multiplernem zlatniku iz iste kovnice.³⁷ Legenda je tu *Virtus Constantis Aug.*

Ob iskanju analogij za tip revera Magnencijevih trojnih solidov se nam takoj vsiljuje v primerjavo scena na slovitem multiplernem zlatniku Konstančija Klora iz kovnice Treveri, ki izvira iz najdbe Arras.³⁸ Rever, ki nosi legendo *Redditor lucis aeternae*, prikazuje Konstančija Klora, kako po zmagi nad Karavzijem jezdi proti utrjenim mestnim vratom. Tu ga sprejme klečeča ženska postava, ki jo legenda LON nedvoumno identificira kot personifikacijo mesta Londinium. Še eksaktnjšo analogijo najdemo na časovno

³¹ P. BASTIEN, *op. cit.*, kat št. 301.

³² Kot osvoboditelja ga slavi tudi miljniki iz Chiarisacca, *CIL V, 8066 (ILS 742): Liberatori orbis Romani, restitutori libertatis et rei publicae, conservatori militum et provincialium domino nostro Magnentio invicto principi, victori et triumfatori semper augusto.*

³³ P. BASTIEN, *op. cit.* 11. Drugačna tolmačenja po našem mnenju ne pridejo v poštev. J. M. C. TOYNBEE, *Roman Medallions, N S 5 (1944) 187*, npr. tolmači žensko figuro kot republiko ali imperij na splošno.

³⁴ Na isto temo je ubran tudi tip poldruega solida iz tretje emisije, P. BASTIEN, *op. cit.*, kat št. 341. Cesar v vojaški opravi drži *labarum* in vleče za lase ujetnika. Legenda je ista: *Virtus Augusti nostri*.

³⁵ J. M. C. TOYNBEE, *op. cit.* 181.

³⁶ GNECCHI I, 12; COHEN VIII, 133 (Berlin).

³⁷ GNECCHI I, 20; COHEN VIII, 188 (bivši Pariz).

³⁸ J. BABELON-A. DUQUENOY, *Médaillons d'or du trésor d'Arras, Arethuse I (1924) 45 sl.; pl. VII, 1.*

mного bližjem solidu Konstancija II. iz kovnice Antiohija.³⁹ Legenda revera je tu *Gloria rei publicae*, tip pa prikazuje Konstancija II. na konju desno. Naproti mu prihaja ženska z zidčasto krono na glavi in baklo v roki. V poklonu upogiba kolena, *velum* pa se razprti od naglega bližanja dviga za njo (T. 3: 6). Razlika med tipom Magnencijevega trojnega solida in tipom Konstancijevega solida je le v tem, da Konstancij nosi diadem, Magnencijevo glavo pa obdaja nimb. Dalje drži ženska na Magnencijevem multiplem zlatniku v roki rog obilja, na antiohijskem solidu pa baklo ter sedaj očitno predstavlja personifikacijo mesta Antiohije. Isto *adventus* sceno, ki jo obdaja legenda *Gloria Romanorum*, srečamo kasneje na velikih multiplih Valensovih zlatnikih iz najdbe Szilágysomlói.⁴⁰ Le-ti očitno predstavljajo germanske kopije oficialnih multiplih zlatnikov antiohijske kovnice, ki pa doslej še niso odkriti. Paralela z reverom Magnencijevih trojnih solidov je tu še eksaktnejša, saj je na Valensovih multiplih zlatnikih glava cesarja na konju obdana z nimbom.⁴¹ Da je kovnica Antiohija za časa Magnencija že poznala *adventus* sceno, ki jo srečujemo na Magnencijevih trojnih solidih, je izpričano s solidom Konstancija II. iz iste kovnice. Da bi pa Magnencij prav v repertoarju sočasnega kovanja Antiohije iskal prototip za rever svojih trojnih solidov, se nam zdi malo verjetno. Prej bi pričakovali, da je našel ustrezno predlogo v recentnih tipih akvilejske kovnice same, verjetno zopet na multiplem Konstansovem zlatniku, ki pa še ni prišel do nas.

Iz povedanega je razvidno, da je bil Magnencij tako v izbiri podob kot legend za svoje akvilejske multiple zlatnike malo originalen. Ni mu pa mogoče odrekati uspešnosti v izbiri že znanih tipov in legend, ki jih je z majhnimi modifikacijami spretno uporabil v svoje propagandne namene.⁴²

Tudi rever Konstansovega trojnega solida je vzet iz standardnega repertoarja epohe. Glavno pozornost obrača na *vota*, ki so izpisana v sredini z vencem obdanega ščita. Kljub temu, da navaja podobo revera obdajajoči napis zmage Avgustov, imata obe Viktoriji, ki držita ščit, v svoji simetričnosti komajda kaj več kot zgolj heraldično funkcijo.⁴³

PORTRETI IN PODOBE

Material najdbe prinaša iz vseh treh emisij šest različnih Magnencijevih portretov, rezalo jih je pet graverjev. Pri vseh je sicer opazna očitna tendenca, da prikažejo realistični portret, toda v tej smeri so v celoti malo uspešni in ne poteše gledalca, ki bi želel iz njih razbrati resnične poteze upodobljenega cesarja, njegov pravi obraz in izraz. Podajanje pričeske je

³⁹ COHEN VIII, 107.

⁴⁰ GNECCHI I, 8, 9.

⁴¹ A. ALFÖLDY, *Materialien zur Klassifizierung der gleichzeitigen Nachahmungen von römischen Münzen aus Ungarn und den Nachbarländern III — Nachahmungen römischer Goldmedaillons als Germanischer Halsschmuck*, N K (1929-30) 14. Avtor interpretira žensko figuro na Valensovih multiplih zlatnikih kot *Oriens*, njeno pokrivalo pa kot žarkovno krono. V paralelo priteguje zgoraj obravnavani solidus Konstancija II., COHEN VIII, 107, ki ga enako tolmači.

⁴² Isto velja za solidus in $\frac{1}{4}$, ki kaže na reveru napis: *vot v mult x v vencu*; P. BASTIEN, *op. cit.*, kat. št. 342.

⁴³ A. R. BELLINGER-M. A. BERLINCOURT, *Victory as a coin type*, NNM 149 (1962) 60, 61.

vsem skupno. Lasje so lahko valovito razčesani s temena in se zaključujejo na čelu z gladko prirezanimi, močnejše skodranimi prameni. Zadaž segajo globoko v zatilje in so zaključeni v močnejše vzvalovanem loku. Magnencij daje prednost preprosti pričeski in tako zavestno prelamlja tradicijo vse bolj umetelnih pričesk, ki dosežejo svoj višek na dvoru Konstancija II.⁴⁴ Vsem portretom je dalje skupen prikaz močnih obrvi in kratkega, močnega vratu⁴⁵ ter okrogle brade. Od obeh graverjev, ki ju srečamo v prvi emisiji, je mnogo uspešnejši prvi (T. 1: 2—4), ki podaja izrazno enotnejši in skladnejši Magnencijev portret. Obraz je v izrazu trd in možat, pogled odločen. Pri portretu drugega graverja (T. 2: 1) je glava nekoliko višja in profil bolj strm. Obe značilnosti ga sicer približujeta profilu marmornega Magnencijevega doprsja iz Vienne,⁴⁶ toda izraz oči in stisnjenih ustnic je fanatičen in brutalen. Ista roka je rezala tudi portret za dvojni solidus prve emisije (T. 2: 2), ki pa je zaradi dvojnega udara pečata precej pokvarjen.

Pravo mojstrovino, nadvse enotno v svoji kompoziciji, predstavlja portret na dvojnem solidu konzularne serije (T. 2: 4). Profil je skladno razčlenjen, izraz resnobno zamišljen s senčico živahne zvitosti v očeh. Adipozne plasti lic in vratu so na razmeroma ploskem reliefu mojstrsko podane. Portret je tako živ, da moramo zaupati vsaj njegovi izraznosti, če že ne anatomskim lastnostim, ki ga s precej okroglo glavo in močnejše razčlenjenim profilom oddaljujejo od doprsja iz Vienne. Portret na trojnem solidu iste serije (T. 2: 3) sicer zelo podobno podaja Magnencijev profil, toda v primerjavi s prejšnjim je portret tu brez življenja, bled in neizrazit. Pričeska je podana okorno, oči pa so mrtve in brez vsebine.

Če smo pri doslej obravnavanih portretih upravičeni domnevati, da nam vsaj deloma razkrivajo anatomske in psihično izrazne komponente Magnencijevega obličja, ne moremo trditi tega o portretu trojnega solida iz zadnje serije (T. 2: 5). Četudi smemo označiti tehnično izvedbo očesa ali brade kot uspele, daje celotna kompozicija groteskno nerealističen videz. Glava je v lobanjskem delu prekomerno velika, nos nenaravno koničast, izraz pa vesel in neustrezno mlad.⁴⁷ Podobno veliko glavo mladostnega izraza, toda v stilno skladnejši izvedbi, srečamo na srebrnikih emisije *AQ.⁴⁸

Za *adventus* sceno na reverih trojnih solidov najdemo v materialu najdbe kar šest različnih pečatov.⁴⁹ Na prvem zavzema cesar na konju skoraž vse polje revera (T. 1: 2). Graver je pred konjem komaj še našel mesto za postavo Akvileje, ki zato v tesnem prostoru učinkuje nenaravno in vsiljeno. Naslednje izvedbe to pomanjkljivost z večjim ali manjšim uspehom

⁴⁴ Zadevne razmere na antiohijskem dvoru Konstancija II. nam osvetljuje pripoved Amijana Marcelina, ki poroča, da so sijajna obleka in visoki prejemki dvornega brivca ogorčili cesarja Julijana v tolikšni meri, da ga je odpustil. AMMIANUS MARCELLINUS XXII, 4₉₋₁₀ (Rolfe).

⁴⁵ Kar se ujema z opisom: *erat vasti corporis; Epitome de Caesaribus* 42₁₅₋₁₈ (Pichlmayr).

⁴⁶ R. DELBRUECK, *Spätantike Kaiserporträts* (1933) t. 77.

⁴⁷ Magnencij je bil v času kovanja star približno 48 let, umrl je namreč v starosti blizu 50 let; *Epit. de Caes.* 42₁₇₋₁₈.

⁴⁸ P. BASTIEN, *op. cit.*, pl. XI, 348, 349.

⁴⁹ Sedmi je pečat za bivši pariški trojni solidus, T. 3: 5.

korigirajo. Enkrat je izvedba uspela (T. 1: 3), drugič okornejša (T. 1: 4, 2: 1). Na reveru konzularnega trojnega solida (T. 2: 3) sta obe figuri še občutno manjši, vendar je postava Akvileje izvedena dokaj nespretno. Nasprotno velja za poslednji pečat istega tipa (T. 2: 5). Postava Akvileje je tu sicer nekoliko večja, toda prikazana je odlično, kako se naglo bližajoča vdano priklanja cesarju. Kompozicija je skladna, živa in dinamična. Prav tako odlična sta oba pečata za revere dvojnih solidov (T. 2: 2, 4), to velja tako za izvedbo detajla kot celote.⁵⁰

Za obravnavo nam preostane le še zlati Konstansov multiplum iz kovnice Thessalonica (T. 1: 1). Kljub izjemno bogati opravi v oklepu s paludamentom, z dvignjeno desnico in globusom v levici, pritegne takoj našo pozornost izredno živi levi portret mladega cesarja. Z elegantnimi, toda bledeimi in individualno neizrazitimi sočasnimi novčnimi portreti ima skupno le bogato, z dvorno modo časa predpisano pričesko.⁵¹ Sicer pa kaže portret tako individualno razgiban profil in izžareva tolikanj pristno mladosten izraz, da moramo zaupati njegovi individualno izpovedni moči. Če pritegnemo v primerjavo še louvrsko marmorno doprsje, dodeljevano doslej z vprašanjem cesarju Konstansu,⁵² nam postane takoj očito, da predstavljata portret na našem multiplu zlatniku in louvrski marmor isto osebo. Na obeh srečamo isto malce izbočeno čelo, isti lahno ukrivljeni nos, fin majhen obradek ter zaprta usta z nekoliko nazaj umaknjeno spodnjo ustnico. Tudi golšav vrat je prikazan v obeh primerih enako (T. 3: 1, 2). Kljub okorno podanemu očesu diha portret na našem multiplu zlatniku življenje in mladost.⁵³ Zgornja veča je prikazana shematično z usločeno črto, ki je predolga, in pogled je preveč frontalen. Dovršen videz kompozicije slabi prisiljena drža dvignjene desnice, ki dela silo desni strani povsem frontalnega doprsja. Dvignjena desnica je vzela graverju možnost, da bi detajlno izdelal desno ramo, zato se je tem bolj posvetil izdelavi pteryges in paludamenta na levi rami, ki je zato nesomerno dvignjena. Kljub pomanjkljivostim, in morda prav radi njih, učinkuje celotna kompozicija ljubko in očarljivo. Vsebina revera je osredotočena na centralno izpisana *vota*. Simetričnost položaja obeh Viktorij poudarja statičnost kompozicije, ki zato učinkuje togo in heraldično dekorativno.

HISTORIČNI POMEN IN DATACIJA NAJDBE

Emonska najdba, ki je impozantna kljub okrnjenosti in ki smo jo doslej obravnavali po različnih ožje numizmatičnih in stilnih vidikih, predstavlja že na prvi pogled tudi splošno historičen dokument prvega reda. Že v uvodni historični skici smo videli, kako hiti Magnencij takoj po uzurpaciji v našem okupacijskem pohodu naravnost v Akvilejo, odskočišče za nadaljnje

⁵⁰ Stilno občutno šibkejša je izvedba istega tipa na tretjem znanem pečatu za rever dvojnega solida iz Museo Nazionale Romano; T. 3: 4.

⁵¹ Prim. Konstansov multiplum iz iste kovnice, kovan prav tako za vicenalijske, T. 3: 3 (bivši Pariz).

⁵² R. DELBRUECK, *op. cit.* 155 sl.; M. R. ALFÖLDI, *Die Constantinische Goldprägung* (1963) 132.

⁵³ Louvrski marmor je v izrazu nekoliko starejši in ga je datirati proti letu 350.

akcije v Iliriku. Njegovo osebno navzočnost v Akvileji v začetku marca 350 oznanjajo trojni solidi prve akvilejske emisije multiplega zlata, ki kažejo na reveru *adventus* sceno z legendo *Liberator rei publicae*. Da je konec februarja 350 v Magnencijevih rokah že vsa Italija, izpričuje vnovično imenovanje Fabija Ticijana za mestnega prefekta v Rimu.⁵⁴ Hkrati pride v Magnencijeve roke tudi Emona, ki leži na skrajnem severovzhodnem delu Italije,⁵⁵ onstran južnih obronkov Julijskih Alp. V Magnencijevi okupaciji Emone je po vsej verjetnosti treba iskati vzrok za zakop najdbe kasnorimskih zlatnikov, ki je bila odkrita v Ljubljani l. 1910.⁵⁶ Z obmejnimi položajem je mesto v danih razmerah dobilo izreden strateško-gospodarski pomen. Glavnina Magnencijeve vojske je s cesarjevimi glavnim stanom sicer ležala v Akvileji za varnim kritjem Alp, toda tudi Emona⁵⁷ je gotovo morala sprejeti v svoje obzidje močnejšo vojaško posadko. Magnencij je imel dovolj razloga, da je na tako občutljivem mestu dobro plačeval svoje zaupnike, pa tudi trgovina in obrt mesta sta imeli v novem položaju lepe možnosti za razcvet. To še posebej, ker je izjemni položaj mesta ostal nepričakovano dolgo nespremenjen. Magnencij je namreč hitel naravnost v Akvilejo v prepričanju, da mu bo od tu uspel nadaljnji nagel prodor v Ilirik in Panonijo. Trenutek je bil ugoden, saj je bila armada Konstancija II. v tem času povsem vezana v bojih s Perzijci.⁵⁸ Toda v začetku marca 350⁵⁹ je uzurpacija Vetranija, komandanta armade Ilirika, prekrizala Magnenciju načrte in mu zvezala roke.⁶⁰ Perspektive za uspešen prodor na Balkan

⁵⁴ A. CHASTAGNOL, *Les Fastes de la Préfecture de Rome au Bas-Empire* (1962) 109.

⁵⁵ Za pripadnost Emone k Italiji prim.: A. DEGRASSI, *Il confine Nord-Orientale dell'Italia romana* (1954) 109 sl.; J. ŠASEL, *Emona (18 a — Administrative Zugehörigkeit)*, Pauly-Wissowa R. E., Suppl. XI.

⁵⁶ W. SCHMID, *Ein Fund von Goldmünzen und Silberbarren, Emona, Anhang, Jahrbuch für Altertumskunde VII*, Wien (1913) 171 sl. Najdba vsebuje poleg devetih litih srebrnih palic iregularne teže še aureus Maksimijana, solidus in $\frac{1}{4}$ Konstansa ter 48 solidov. Od teh je 7 kovanih za Konstantina I., 3 za Konstantina II., 20 za Konstansa in 19 za Konstancija II. Avtor datira najdbo po letu 353. Po njegovem mnenju je namreč najmlajši novc v najdbi solidus Konstancija II. iz antiohijske kovnice s priznakom SMANT, kat. št. 40, Cohen 245. Zadevni solidus kaže na reveru legendo *Victoria Augustorum*, tip pa prikazuje sedečo Viktorijo, ki piše na ščit *vot xxx*. Ker pa poznamo iz iste kovnice tudi solide, ki so v enakim reverom kovani vzporedno tudi za Konstantina II. in Konstansa, je očitno, da se tricenalijske ne nanašajo na Konstancija II, marveč na Konstantina I. Ti solidi so bili kovani sočasno za vse tri brate, in sicer kmalu po smrti Konstantina I., v letih 337/338. Prim. M. THIRION, *op. cit.* 7. Najmlajši datirani novc v najdbi je tako Konstansov solidus (Cohen 167, priznak *SIS*), kat. št. 28, ki naveda njegova *vota x* in je bil kovan l. 342/343.

⁵⁷ Emona je bila ustanovljena l. 14 n. š. kot civilna kolonija in ne kot vojaško taborišče. J. ŠASEL, *op. cit.* 18 i — *Truppen, Lager, Koloniegründung*.

⁵⁸ H. STEIN, *Histoire du Bas-Empire I* (1959) 138 (Palanque).

⁵⁹ MOMMSEN, *Chron. min.* I, 237.

⁶⁰ Dogodki v zvezi z Vetranijevo uzurpacijo so povzročili zakop najdbe, odkrite l. 1894 v Sremski Mitrovici. Najdba vsebuje 707 novcev, pretežno reduciranih folisov. Casovno jo zaključuje 29 polmajorin cesarjev Konstansa (24) in Konstancija II. (5), zvečine iz kovnice Siscia. J. BRUNSMID, *Našašća rimskih carskih novaca u Mitrovici — Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji VI, Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva, Nova serija II* (1896/7) 82—93.

so se še poslabšale, ko je nastopil Konstancij, ki je medtem užugal Perzije, svoj pohod proti zahodu in ko mu je uspelo z mirno predajo Vetranija v Nišu 25. decembra 350 združiti obe armadi.⁶¹

Konstancij, ki je odklonil vse Magnencijeve ponudbe za pogajanja, se odloči za ofenzivo spomladi leta 351. Na pohodu prek Petovija in Celeje proti Emoni pa v soteski pri Trojanah (Atrans)⁶² utrpe njegove prve čete v spopadu z Magnencijem občuten poraz.⁶³ Konstancij II. se odloči za umik⁶⁴ in se utrdi v Cibalah (Vinkovci). Magnencij mu sledi,⁶⁵ zavzame Siscijo avgusta 351,⁶⁶ skuša brez uspeha zavzeti Sirmium in oblega Murso.⁶⁷ Konstancij zapusti Cibale in hiti na pomoč obleganemu mestu. Na desnem bregu Drave pri Mursi (Osijek) se 28. septembra 351⁶⁸ vname odločilna bitka.⁶⁹ Čeprav končna zmaga pripade Konstanciju, je njegova vojska utrpela tako hude izgube, da se ne more odločiti za zasledovanje sovražnika. Magnenciju se zato posreči umik v Akvilejo, tja se zateče z ostanki svoje armade.

Zgodovinarji očitajo Konstanciju II. neodločnost, ki naj bi bila glavni vzrok, da ni takoj po dobljeni bitki izkoristil prednosti in zasledoval Magnencija.⁷⁰ Nagle odločitve in drzni vojaški podvigi so bili Konstanciju zares tuji,⁷¹ toda ukrepal je preudarno in previdno, pa vendar energično, kadar je menil, da je trenutek zrel. Dokaz je nadaljnji potek vojne z Magnencijem. Če Julijan opravičuje Konstancijevo zadržanje po bitki pri Mursi z bližajočo se zimo,⁷² mu ne moremo povsem verjeti. Prej opravičujejo Konstancijevo odlašanje hude izgube, ki jih je utrpela tudi njegova vojska.⁷³ Zelo zgovoren je v tem pogledu tudi impozantni Konstancijev miljnik, najden v bližini

⁶¹ O. SEECK, *Geschichte des Untergangs der antiken Welt* IV (1911) 103, 104.

⁶² ZOSIMUS II, 45₁₄ (Becker): *ἐν τοῖς περὶ τὰ Ἄδρανα τέμπεσι...*

⁶³ ZOSIMUS II, 45₂₁₋₂₄; 46₁₋₂; JULIANUS, Or. I, 28₃₄₋₃₆; III, 36₁₇₋₁₉ (Bidez).

⁶⁴ JULIANUS, Or. I, 29₁; III, 7₁₄₋₁₇.

⁶⁵ JULIANUS, Or. I, 28₃₈₋₄₂; ZOSIMUS II, 46₄₋₅.

⁶⁶ Kratka emisija majorin za Magnencija in Decencija v kovnici Siscia govori za zavzetje mesta le malo pred bitko pri Mursi. P. BASTIEN, *op. cit.* 18.

⁶⁷ Vojskovanje in pustošenje poleti 351 je povzročilo zakop velike najdbe iz Vraniča. Najdba je številčno ocenjena na 20.000 kosov, pregledanih je 4885 novcev. Velika večina odpade na polmajorine Konstansa (3511) in Konstancija II. (637) iz kovnice Siscia. Najdbo časovno zaključuje emisija polmajorin z reveroma *Gloria Romanorum* in *Virtus Augustorum*, kovana vzporedno za Konstancija II. (77) in Vetranija (51) v kovnici Siscia. J. BRUNŠMID, *Našašče rimskih bakrenih novaca iz sredine četvrtoga vijeka u Vraniču — Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji XVI, Vjesnik Hrv. arh. druž.* 6 (1902) 170—178.

⁶⁸ MOMMSEN, *Chron. min.* I, 237.

⁶⁹ V neposredno zvezo z bitko pri Mursi gre zakop najdbe majorin v Gabošu. Novci so bili slabo ohranjeni in prvotno število je negotovo. Pregledanih je 157 majorin, od teh 10 nedoločljivih. Na Konstansa odpadejo 3, na Konstancija II. 90, Gallusa 43, Vetranija 6 in Magnencija 4 majorine. J. BRUNŠMID, *Skrovište rimskog novaca u Gabošu, Vjesnik Hrv. arh. društva* 8 (1886) 10—14.

⁷⁰ O. SEECK, *Geschichte* IV (1911) 114; P. BASTIEN, *op. cit.* 20.

⁷¹ H. STEIN, *op. cit.* 133.

⁷² JULIANUS, Or. I, 31₄₋₅.

⁷³ ZONARAS XIII, 8 (Migne, P. G. 134, kol. 1130) navaja število 30.000 padlih na strani Konstancija II.

Sremske Mitrovice.⁷⁴ Govori o popravilu cest in mostov — *viis munitis, pontibus refectis* — od Trojan do reke Save. Miljnik je bil postavljen leta 354 po končni zmagi nad Magnencijem — *recuperata re publica* —, toda glavna navajana dela so bila nedvomno izvršena že prej, da pripravijo Konstanciju pot za uspešno invazijo v Italijo. Pri prvem pohodu proti Magnenciju do Trojan se je mogel Konstancij prepričati o slabem stanju ceste, Magnencij pa je na svojem umiku po bitki pri Mursi gotovo uničil za seboj, kar je le mogel. Tako sta podana oba, po našem mnenju glavna razloga, da se Konstancij tudi v Iliriku še do poletja naslednjega leta.⁷⁵ Prvi je obnova hudo prizadete armade, drugi pa popravilo ceste *Sirmium—Mursa—Poetovio—Atrans* in mostov na njej.

Medtem se Magnencij muči na svojem dvoru v Akvileji in utrjuje gorske prehode pri Hrušici (*Ad Pirum*).⁷⁶ V avgustu 352 se Konstancij II. odloči za ponovno ofenzivo,⁷⁷ zavzame Hrušico⁷⁸ in vpade v Akvilejo, ki jo presenečeni Magnencij jadrno zapusti.⁷⁹ Vihra Konstancijeve ofenzive je šla tik pred tem tudi preko Emone, ki je morala biti okupirana le nekaj dni pred zavzetjem Akvileje. Da pri okupaciji Emone ni šlo brez boja, kaže najdba bakrenih novcev, ki je bila odkrita l. 1899 pri gradnji klasične gimnazije v Ljubljani.⁸⁰ Denar je po vsej verjetnosti nosil kot pravkar prejeto plačo pri sebi Magnencijev vojak, ki je padel v obrambi mesta. Novce so namreč našli pri kolku skeleta v dveh zvitkih.⁸¹ Najdišče leži extra muros na severni strani emonskega obzidja, v oddaljenosti 500 metrov od severnih vrat, v katere se je iztekala cesta s Trojan.

Če moremo postaviti zavzete Akvileje na začetek septembra 352,⁸² je morala biti Emona okupirana le nekaj dni prej. Zaključno moremo torej

⁷⁴ CIL III 3705 (ILS 732); miljnik je danes v lapidariju Kunsthistorisches Museum na Dunaju. Zaključek njegovega besedila se glasi: *viis munitis, pontibus refectis(s), recuperata re publica, quinarios lapides per Illyricum fecit, ab Atrante ad flumen Savum millia passus CCCXLVI*.

⁷⁵ Navzočnost Konstancija II. v Sirmiju je izpričana za 26. februar ter 12. in 27. maj 352; O. SEECK, *Regesten der Kaiser und Päpste* (1919) 198, 199.

⁷⁶ JULIANUS, *Or.* III, 10₉₆₋₉₈.

⁷⁷ JULIANUS, *Or.* I, 31₁₃₋₁₄.

⁷⁸ A. PIGANOL, *op. cit.* 89. A. DEGRASSI, *op. cit.* 140—141, zagovarja tezo, da je treba pred zoro zavzeto utrdbo (JULIANUS, *Or.* I, 32₄₋₈) iskati v Ajdovščini (*Castra ad Frigidum*).

⁷⁹ JULIANUS, *Or.* I, 32₁₀₋₁₃.

⁸⁰ A. MÜLLNER, *Münzfund am Grunde des neuen Gymnasialgebäudes, Argo* 7, 1899, 55. Najdba je prvotno vsebovala ca. 100 novcev. Müllner jih je pregledal 70 in jih v svojem sumarnem poročilu razvrstil po cesarjih takole: Konstantin I, 3, Konstans 13, Konstancij II. 20, Magnencij 18, Decencij 5, Gallus 1, nedoločenih 10. Po pregledu 30 novcev v Narodnem muzeju, ki jih je bilo mogoče zanesljivo reknoscirati kot sestavni del najdbe, so najmlajše majorine Magnencija in Decenija iz akvilejske kovnice s signaturo \approx AQP \neq (P. BASTIEN, *op. cit.* kat. št. 366—371).

⁸¹ Prvi je verjetno vseboval manjše novce, reducirane folise in polmajorine, drugi pa večje, majorine.

⁸² 26. septembra 352 imenuje Konstancij II za mestnega prefekta v Rimu Naeratiusa Cerealisa; MOMMSEN, *Chron. min.* I, 69. A. CHASTAGNOL, *op. cit.* 137. Da je bil Rim evakuiran dobre tri tedne kasneje kot Akvileja, izpričuje neprimerno močnejša produkcija Magnencijevih in Decencijevih majorin s kristogramom v rimski kovnici; P. BASTIEN, *op. cit.* 68, 69. Majorine s kristogramom iz akvilejske kovnice so skrajno redke; P. Bastien, *op. cit.*, str. 67, 68. A. JELOČNIK, *op. cit.* 251.

datirati najdbo Magnencijevih multiplih zlatnikov na konec avgusta 352.⁸³ Hkrati sta ostali v zemlji obe znani Magnencijevi srebrni palici v teži ene in dveh liber, odkriti v Ljubljani l. 1911.⁸⁴

V upravnem območju stare Emone omenjajo viri za Magnencijevo razdobje direktno samo Trojane, in to v zvezi s prvo neuspelo Konstancijevo ofenzivo l. 351, indirektno pa Hrušico v zvezi z okupacijo Akvileje l. 352. O Emoni sami viri molče. Tako nam ostajajo kot edina sporočila iz teh razburkanih dni, ki jih je mesto preživljalo, le zakladne najdbe in nam oživljajo usodnost kritičnih situacij, v katerih so ostale v zemlji. Med njimi je doslej najpomembnejša obravnavana najdba Magnencijevih multiplih zlatnikov. Ali gre pri tem zakladu za enkratni zakop v neposredno preteči nevarnosti ali za definitivni konec tezavriranja, ki ga je zaključila katastrofa, je težko odločiti. Tudi vprašanje nekdanjega lastnika zaklada, predvsem bi nas zanimal njegov poklic, mora ostati nerešeno. Ker leži najdišče v samem središču stare Emone, v severozahodnem območju foruma, gre še najverjetneje za visokega civilnega uradnika, ki je ob zavzetju mesta po četah Konstanca II. z življenjem plačal svojo pripadnost Magnencijevi stvari.

METROLOGIJA

Kjerkoli srečamo v dolgem razdobju 500 let rimskega imperija kovanec iz plemenite kovine, ki je težji od standardne enote, predstavlja le-ta dosledno večji ali manjši, a po teži vedno eksaktni mnogokratnik osnovne enote — pri zlatu aurea ali solida.⁸⁵ Teže Magnencijevih multiplih solidov iz emonske najdbe, ki jih je bilo mogoče dognati, so tele:

trojni solidi:	13.35	dvojni solidi:	9.06
	13.35		9.13
	13.43		
	13.45		
	13.45		
	13.46		
	13.52		
	13.53		
	13.67		
Povprečje na solidus:	4.489		4.547

Število obravnavanih primerkov je sicer daleč prenizko, da bi se mogli povsem zanesti na statistične zaključke, toda rezultat je kljub temu zanimiv. Seštevek tež enajstih multiplih Magnencijevih zlatnikov daje poprečno težo 4.496 grama na solidus. Ker vsi obravnavani multipli zlatniki izvirajo

⁸³ P. BASTIEN, *op. cit.* 126, izraža mnenje, da je bila emonska najdba multiplih solidov zakopana l. 351, v času Magnencijevega prodora v Ilirik. Domneva se očitno opira na postavko, da Emona leži v Iliriku.

⁸⁴ W. SCHMID, *Zwei Silberbarren aus dem Hause XV, Emona, Anhang, Jahrbuch für Altertumskunde* 7 (1913) 177 sl.

⁸⁵ J. M. C. TOYNBEE, *op. cit.* 22.

iz iste kovnice, so dalje po času kovanja zelo strjeni in še v najodličnejšem stanju ohranjenosti, je dobljeni popreček toliko zanesljivejši. Poprečje je nekoliko višje kot pri običajnih solidih.⁸⁶ Razlika gre deloma na račun izredne ohranjenosti primerkov najdbe, deloma pa na račun preciznejšega metrološkega postopka pri kovanju multiplih zlatnikov.⁸⁷

Osnova rimskega denarnega sistema je od Konstantina dalje solidus, ki predstavlja po teži 1/72-ino rimske libre. Po klasičnem izračunu znaša teža rimske libre 327.45 grama,⁸⁸ medtem ko znaša po izračunu L. Navilla le 322.56 g.⁸⁹ Teoretična teža solida bi bila po obeh sistemih tale:

libra: 327.45 g	solidus: 4.547 g
322.56 g	4.479 g

Poprečje 4.496 g na solidus, dobljeno iz tež enajstih multiplih zlatnikov najdbe, celo presega teoretično težo solida, izračunano na osnovi teže rimske libre, kot jo predlaga Naville. Upoštevati je pa treba, da moramo tudi pri kovanju multiplih zlatnikov računati z odbitkom določene teže, ki naj krije stroške kovanja. Ta postulat je na podlagi podatkov najdbe združljiv le s klasičnim izračunom teže solida na 4.55 g. Če se moremo zanesti na poprečje, dobljeno iz tež Magnencijevih multiplih zlatnikov najdbe v skupni vrednosti 31 solidov, pride torej v poštev le klasični izračun teže rimske libre na 327.45 g.

VLOGA MULTIPLIH ZLATNIKOV IN SESTAV NAJDBE

V želji, odgovoriti na vprašanje, kakšno vlogo so imeli multipli zlatniki v Magnencijevem času, moramo upoštevati tele ugotovitve. Kovanje multiplih zlatnikov srečamo za Magnencijeve vlade le v obeh rezidenčnih mestih Treveri in Akvileja. Iz kovnice Treveri poznamo doslej poldrugi solidus ter solidus in 1/4, oba kovana v Magnencijevem imenu neposredno po uzurpaciji.⁹⁰ Druga serija je kovana ob nastopu Decencijevega konzulata v začetku leta 352. Iz nje poznamo doslej dvojni Magnencijev solidus in dvojni in poldrugi Decencijev solidus.⁹¹ Akvileja kuje multiple zlatnike za

⁸⁶ P. BASTIEN, *op. cit.* 93, navaja poprečje 4.46 g za 7 Magnencijevih solidov akvilejske kovnice, kovanih v 2. fazi, 4.40 g pa za drugih 12, ki so bili kovani v 5. fazi.

⁸⁷ Zelo poučna v tem pogledu je mediteranska najdba aureov Klavdija II., Kvintila in Avrelijana. Medtem ko teže aureov tako močno variirajo, da jim ni mogoče določiti normirane teže v razmerju s težo libre, je šest multiplih aureov Klavdija II. iz iste najdbe kovanih toliko precizneje, da je dopusten sklep na njih normirano težo v razmerju 1/8 libre. J. LAFABRIE, *Trésor d'un navire romain trouvé en Méditerranée*, R N (1958) 91 sl.

⁸⁸ F. HULTSCH, *Griechische und römische Metrologie* (1882²) 15.

⁸⁹ L. NAVILLE, *Fragments de métrologie antique. Revue suisse de numismatique* 22 (1920) 42 sl.; *La livre romaine et le denier de la loi salique. ibid.* 22 (1922) 257 sl.

⁹⁰ P. BASTIEN, *op. cit.*, kat. št. 1, 2.

⁹¹ P. BASTIEN, *ibid.*, št. 59—63.

Magnencija v treh emisijah. Iz prve kot druge emisije poznamo sedaj trojni in dvojni solidus, iz tretje pa trojni, poldrugi ter solidus in 1/4. Čas kovanja smo obravnavali zgoraj. Obe glavni priložnosti za izdajo multiplih zlatnikov sta potemtakem Magnencijev *adventus* ter nastop obeh konzulatov.

Rezidenčni mesti Treveri in Akvileja, ki za časa Magnencija kujeta multiple zlatnike, sta hkrati tudi obmejni mesti z eminentno strateškim pomenom. Treveri kontrolira in brzda Germane onstran Rena, v Akvileji pa se formira Magnencijeva armada in pripravlja prodor v Ilirik in Pannonijo. Na obeh točkah je razumljiva stopnjevana potreba po hitrem kovanju zlata, ki hkrati z zgoraj omenjenimi momenti — osebna cesarjeva navzočnost ter proslava zanj propagandno posebno važnih dogodkov, še najbolj naravno razloži izdajo multiplih zlatnikov prav v teh dveh mestih. Številni različni pečati, ki smo jih mogli ugotoviti v akvilejski kovnici, govore za zelo močne naklade. Četudi je bil del izkovanih multiplih zlatnikov razdeljen kot cesarjev donativ, jim to dejstvo niti v najmanjši meri ne jemlje funkcije denarja kot plačilnega sredstva. Prejemnik je natanko vedel, koliko je dobil, pa naj je prejel običajne solide ali njih mnogokratnike. Da so bili multipli zlatniki pod Magnencijem v prostem obtoku, prepričljivo dokazuje najdba Morenhoven.⁹² V tem pogledu ima tudi emonska najdba svojo izpovedno moč. Številni pečatno enaki primerki, ki jih najdba prinaša iz rok enega samega lastnika, do kraja izključujejo uporabo termina medaljon zanje. Tudi pri omiljenem terminu »money medallion«⁹³ moramo odločno črtati drugi del, ki zbuja sicer romantične, toda nerealne predstave.

Poslednje vprašanje, ki ga želimo obravnavati na tem mestu, je vprašanje, kako razložiti specifični sestav emonske najdbe. Po vsem, kar smo v prizadevanju za rekonstrukcijo najdbe mogli ugotoviti, je očitno, da je celotna najdba vsebovala pretežno Magnencijeve trojne solide, skupno s kakimi tremi ali štirimi dvojnimi. Nominalov, ki bi bili manjši od dveh solidov, v najdbi ni bilo.⁹⁴ Izredno stanje ohranjenosti Magnencijevih primerkov dalje upravičuje sklep, da so prišli po precej direktni poti iz cesarske zakladnice v Akvileji do imetnika v Emoni.⁹⁵ Vprašanje, ali je lastnik dobil visoko vsoto v enem samem ali v več obrokih, mora ostati odprto. Očitno pa po našem mnenju je, da v primeru emonske najdbe ne gre za donativ, marveč za plačilo. Naj bodo to potem plače ali njih deli ali pa plačila ali plačilo za posebne usluge. Lastnik zaklada v vrednosti nad 60 solidov, je zanesljivo imel določeno gotovinsko premoženje tudi v običajnih solidih, v srebrnem in bakrenem novcu. Zakaj potem v zakladu samo dvojni in trojni solidi? Možna razlaga bi po našem mnenju bila tale. Dvojni kot trojni solidus sta predstavljala v enem samem kosu že tolikšno vrednost, da sta bila uporabna bolj za večje denarne transakcije kot pa za kritje vsakodnevnih potreb. Nekdanji lastnik zaklada, ki je bil dovolj premožen, da si je

⁹² L. STRAUSS, *Ein Fund spätrömischer Goldmünzen bei Morenhoven, Frankfurter Münzzeitung*. N. F. 3 (1932) 384 sl. in t. 6. Prim. še reference pri P. BASTIEN, *op. cit.*, kat št. 1, 2, 59, 60.

⁹³ J. M. C. TOYNBEE, *op. cit.* 22.

⁹⁴ Te bi delavci zaradi njih očitno manjše kovinske vrednosti najprej izročali.

⁹⁵ Multipli Konstansov zlatnik iz najdbe je sicer odlično ohranjen, vendar že kaže znake, da je šel iz rok v roke.

to lahko privoščil, jih je dajal na stran kot naložbo kapitala. Multipli zlatniki, katerih nominalna vrednost je bila zaradi eksaktnega kovanja malodane identična z vrednostjo vsebovane kovine, so bili v ta namen še posebno prikladni.

Les multiples d'or de Magnence découverts à Emona

La traduction intégrale de l'article a paru dans la Revue Numismatique, Paris 1967, pp. 209—235, pl. XXXV—XXXVII.